

ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ *NUR-NAME*

Perihan ÖLKER*

Gökhan ÖLKER**

Özet

İslam âlimlerinin ve tasavvufî akımların ayet ve hadislere dayanarak benimsediği ve izah ettiği Nur-ı Muhammedî kavramının hem batı Türk edebiyatında hem de doğu Türk edebiyatında konu edildiği görülmektedir. Allah, kâinatı yaratmadan önce nübüvvet nurunu yaratmış, yüz bin yıl beklemiş ve geriye kalan bütün mahlukatı da bu nurdan yaratmıştır. Nur-ı Muhammedî peygamberden peygambere intikal etmiş, en son Hz. Muhammed’de (sav) karar kılmıştır. Onun vefatından sonra varlığını dört halife ve veliler üzerinden sürdürdüğü, âlemin bu surette ayakta kaldığı, İslam tasavvufunda kabul edilen bir düşüncedir. Nur-ı Muhammedî’yi konu edinen, şimdiye kadar mensur tertip edilmiş bu eserler nur-name adıyla edebiyatta yerini almıştır. 17. yüzyıl başında Osmanlı sahasında, 20. yüzyıl başlarında da Çağatay sahasında nur-name tespit edilmiş ve üzerinde çalışma yapılmıştır. Şimdiye kadar tespit edilmiş Türkçe üç esere ilaveten bu çalışmada ele alacağımız *Nur-name*, Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi’nde bulunmuştur. Katalogda dilinin Osmanlıca olarak kaydedildiği görülmektedir. Çağatay Türkçesi olan el yazması eserin yazılış tarihi ve yazarı belli değildir. Daha önce taş baskı olarak tespit edilmiş iki nur-nameden içerik ve söz varlığı açısından ayrıştırmaktadır. Metni çeviri yazıyla aktararak hem eserin içeriği hem de dili hakkında tespitlerde bulunmaya çalışacak, Çağatay Türkçesinin imlası hususunda bazı meselelere de işaret edeceğiz.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, olkerperihan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2603-3639>.

** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, golker@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7449-4873>.

Anahtar Kelimeler: Nur-name, Klasik Sonrası Dönem Çağatay Türkçesi, Nur-ı Muhammedî, Çağatay Türkçesi İmlası, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı.

NUR-NAME WRITTEN IN CHAGHATAI TURKISH

Abstract

It is seen that the concept of *Nur-ı Muhammedî*, which is adopted and explained by Islamic scholars and mystical movements based on verses and hadiths, is the subject of both western Turkish literature and eastern Turkish literature. Before creating the universe, God created the light of prophecy, waited a hundred thousand years, and then created all the remaining creatures from this light. The *Nur-ı Muhammedî* was transferred from prophet to prophet, and finally decided on Prophet Muhammad. It is a belief accepted in Islamic mysticism that he continued his existence through the four caliphs and saints after his death, and that the world survived in this way. These works about *Nur-ı Muhammedî* has been written in prose form and have taken their place in literature under the name of nur-name. Nur-names were identified and studied in the Ottoman lands at the beginning of the 17th century and in the Chaghatai lands at the beginning of the 20th century. In addition to the three works identified in Turkish so far, the *Nur-name*, which we will discuss in this study, was found in Konya Ahmet Rasih Izzet Koyunoğlu City Museum and Library. It is seen that the language of the manuscript is recorded as Ottoman Turkish in the catalogue. The date and author of the manuscript, whose language is Chaghatai Turkish, is unknown. It differs from the two nur-names, which were previously identified as lithographs, in terms of content and vocabulary. We will make some points about both the content and language of the work through transliteration. In particular, we will point out some issues regarding the spelling of Chaghatai Turkish.

Keywords: Nur-name, *Nur-ı Muhammedî*, Chaghatai Turkish in Post-Classical Period, Spelling of Chaghatai Turkish, Religious-Sufi Turkish Literature.

Nur-ı Muhammedî Kavramı

Mutasavvıfların geliştirmiş oldukları tasavvufî tefsir metodu, farklı birçok kavram ve nazariyenin doğmasına vesile olmuştur. Bunlardan birisi de Nur-ı Muhammedî düşüncesidir (İnce, 2022, s. 135). İslam âlimleri özellikle sufiler ilk dönemlerden itibaren Muhammedî nura işaret eden ayet ve hadislere dikkati çekmişlerdir. Mesela Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/764) Nur suresindeki Allah'ın nurunun misalini Muhammed'in nuru olarak izah etmektedir. Maide suresinin "...gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi." (15. ayet) ayetindeki nur ile kastedilenin, Taberî (öl. 310/923) ve Razî (öl.

606/1210) başta olmak üzere bazı müfessirlerin açıklamalarına göre Hz. Resullullah olduğudur (Akkaya, 2021, s. 184).

Nur-ı Muhammedî düşüncesini ilk dile getirenler Kâb b. Ahbâr (öl. 32/652), Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/770), Zünnûn Mısırî (öl. 245/859), Sehl b. Abdullah Tüsterî (öl. 283/896), Muhammed b. Ahmed b. Sâlim (öl. 297/909) ve Hallâc-ı Mansûr (öl. 309/922) olmuştur. Bu düşünce daha sonra Ruzbîhân Baklî (öl. 606/1209), Muhyiddin İbnü'l Arabî (638/1240), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 672/1273), Abdülkerim el-Cilî (öl. 820/1427), Kastalânî (923/1517), İsmail Hakkı Bursevî (1137/1725) gibi şahsiyetleri etkilemiş ve etkisi günümüze kadar ulaşmıştır (İnce, 2022, s. 135).

Et-Tüsterî'ye (öl. 283/896) göre Allah Hz. Muhammed'in nurunu kendi nurundan yaratmış, sonra onu kendi eliyle şekillendirmiştir. Bu nur Allah'ın huzurunda yüz bin sene kalmış, bu süre içinde Allah, gece gündüz yetmiş bin defa bu nuru tefekkür etmiş ve sonra bütün mahlukatı bu nurdan yaratmıştır. Hz. Âdem'de tecelli edip, ardından diğer peygamberlere intikal eden ve Hz. Peygamber'de karar kılan bu nur, onun vefatından sonra da devam etmiş, kâinat varlığını bu sayede sürdürebilmiştir. Benzer şekilde Hallac-ı Mansur da Nur-ı Muhammedî ile ilgili çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre, gayb nurundan bir kandil olan Nur-ı Muhammedî zatın ilk tecellisidir (Ünlüsoy, 2020, s. 112).

Nur-name Yazma Geleneği

Türk edebiyatında Nur-ı Muhammedî kavramını tasavvufî geleneğe göre anlatan ve açıklayan eserlerin yazıldığı görülmektedir. Bu eserlerde, kavramın menkıbelerle manevî mertebesi desteklenmiş, ona özel bir kutsiyet atfedilmiştir. Bu doğrultuda, hem Osmanlı hem de Çağatay Türkçesiyle, yazılmış mensur eserlere rastlamaktayız.

Cafer İyâni'nin *Nur-name*'si. XVI. yüzyıl sonu ve XVII. yüzyıl başlarında yaşamış olan Osmanlı devlet adamı ve yazarı Cafer İyâni Bey, 1603 yılında Batı Türkçesi (Osmanlı Türkçesi) sahasında, şimdiye kadar tespit edilmiş ilk ve tek, *Nur-name*'yi kaleme almıştır (Açık ve Kaçar, 2013a; Açık ve Kaçar 2013b; Kuru, 2013). Eserin şu ana dek on nüshasının bulunmuş olması, dönemde bilindiğine ve ilgi gördüğüne işaret etmektedir.

Cafer İyâni eserini I. Ahmed'e sunmuş, eserinin Sebeb-i Telif kısmında da Tımışvar'daki bazı âlim ve fakih dostlarının, Hz. Peygamber'in parlak nuru ve tertemiz ruhunun hangi sebeplerden dolayı her şeyden evvel yaratıldığına ve diğer peygamberlerden daha üstün olduğuna dair menkıbeleri Arapça eserden Türkçeye tercüme etmesini, istemeleri üzerine bu konuda yazılmış eserlerdeki bilgileri Türkçeye aktararak *Nur-name*'yi meydana getirdiğini açıklamıştır (Açık ve Kaçar, 2013b, s. 1743).

Eserde, Sebeb-i Telif bölümünden sonra gelen dört bölüm mevcuttur: Birinci bölümde Hz. Muhammed'in nurunun bütün mahlukattan önce yaratılışı ve peygamberden peygambere nasıl intikal ettiği; (Kuru, 2013, s. 24) ikinci bölümde yaratılışla birlikte, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın dünyaya inışı; üçüncü bölümde nübüvvet nurunun peygamberden peygambere geçişi ve en sonunda Hz. Muhammed'e gelişi; dördüncü bölümde ise Hz. Muhammed'in ailesi ve peygamberliği anlatılmaktadır. Tıpkı üzerinde çalıştığımız Çağatayca eserde olduğu gibi eserin sonunda Arapça dua yer almaktadır. Mensur olan metinde yer yer manzum bölümler mevcuttur.

Molla Muhammed Zaferbek Muhammed Oğlu'nun *Nur-name*'si. Doğu Türkçesiyle (Çağatay Türkçesi) Molla Muhammed Zaferbek Muhammed Oğlu tarafından 1902 yılında bir *Nur-name* hazırlanmış, Abidin Özer tarafından Kırgızistan'da tespit edilmiş ve üzerinde çalışılmıştır.¹ Taş baskı eserde *Nur-name* dışında 16 farklı risale yer almakta, eserin sadece *Nur-name*'den ibaret olmadığı, bir mecmua olduğu, anlaşılmaktadır (Özer, 2014, s. 2-3). Yirmi bir sayfadan oluşan eserin genel olarak her bir sayfasında on iki satır mevcuttur.

Mensur olan eserin ilk bölümünde Allah'ın her şeyden evvel nübüvvet nurunu yarattığı sonra ondan bütün varlıkları ve peygamberleri yarattığı anlatılmakta, ikinci bölümde nübüvvet nurunun dört unsur (hava, ateş, su ve toprak) ile sohbeti, üçüncü bölümde *Nur-name*'yi okumanın ve muhafaza etmenin faziletleri, dördüncü bölümde *Nur-name*'nin Gazneli Sultan Mahmud'a iletilişine dair rivayet yer almaktadır.

Muhammed Abid bin Muhammed Kabil Ahund Nemengani'nin *Nur-name*'si. Diğer bir *Nur-name* de, yine risale mecmuası içinde, Muhammed Abid bin Muhammed Kabil Ahund Nemengani tarafından 1909 yılında Doğu Türkçesiyle hazırlanmıştır. Yine bir mecmua içerisinde yer alan bu *Nur-name*'de de Molla Muhammed Zaferbek Muhammed Oğlu tarafından hazırlanmış *Nur-name*'deki bölümler mevcuttur. Otuz sayfadan oluşan eserin genellikle her bir sayfasında on satır bulunmaktadır.

Taş baskı eser Kazakistan'da Gulvira Darменова tarafından tespit edilmiş ve üzerinde çalışılmıştır (2021). Darменова, Özer tarafından hazırlanan eserle, kendisinin tespit ettiği *Nur-name*'yi tenkitli olarak ortaya koymuştur. "Her iki eserin de, el yazması bir *Nur-name*'den, birbirinden küçük farklarla

¹ Eser Abidin Özer tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ancak TÜBESS aracılığıyla teze ulaşmak mümkün olamamıştır. Bu noktada tez danışmanı olan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. Mirzat Rakımbek Uulu çalışmayı temin ederek bize göndermiştir. Kendisine buradan, ilmî nezaketinden dolayı, bir kez daha teşekkür ediyoruz.

ayrılmış olmaları nedeniyle, farklı kişiler tarafından, istinsah edildiği anlaşılmaktadır” (Darmenova, 2021, s.7).

Tıpkı Peygamberimizin doğumunu anlatan mevlit, yine onu öven naat gibi nübüvvet nurunu da anlatan, nur-name olarak adlandırılan, eserlerin ortaya konduğu ve bunun bir gelenek hâline getirildiği anlaşılmaktadır. Türk edebiyatının gerek doğu gerekse batı sahasında bir nur-name yazma akımı gelişmiştir.

Eserin Tavsifi

Burada ele alacağımız *Nur-name*, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi’nde 13760 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Çağatay Türkçesiyle yazılmış eser bahsettiğimiz önceki Çağatayca iki eserin aksine taş baskı değil el yazmasıdır. Bir mecmua içerisinde yer alan eser, 99b-133a aralığında olmak üzere toplamda 34 varaktan oluşmaktadır. 111a’dan sonra bir varagın da eksik olduğu anlaşılmaktadır. Her sayfada yedi satır bulunan eserin 130b/5 den itibaren kalan bölümünde Arapça dua bulunmaktadır. Katalog kaydında müstensih Muhammed Receb şeklinde belirtilmişse de eserde müellif veya müstensihe dair bir atıf yoktur. Yine eserin dili Çağatay Türkçesi olmasına rağmen katalog kaydına Osmanlıca olarak yazılmıştır. Metin, daha önce bahsettiğimiz Çağatayca iki *Nur-name*’ye kurgusu ve bölümleri açısından büyük ölçüde benzemekte ancak onlardan söz varlığı noktasında sık sık ayrılmaktadır. Örneğin *âfitâb ve mâhitâb* (102b/5) yerine diğer Çağatayca nüshalarda *ay ve künni* (Özer, 2014, s. 48; Darmenova, 2021, s. 55), *körelmes* (105b/7) yerine diğer nüshalarda *körmesler* (Özer, 2014, s. 49; Darmenova, 2021, s. 56) yazmaktadır. Bu vb. unsurların dışında tamlamalar, kalıp sözler, diyaloglar açısından üzerinde çalıştığımız nüsha sıklıkla Çağatayca diğer iki *Nur-name*’den farklılaşmaktadır.

Sultan Mahmud’un İslamiyet’i yaymak için Hindistan’a yapmış olduğu on yedi sefer onun İslam kahramanı olarak benimsenmesini sağlamış, hatta “Gazneli sarayında uzun süre kalmış olan Biruni, eserinde Sultan Mahmud’u ‘âlemin aslanı ve zamanın yegânesi’ olarak nitelendirmiştir” (Merçil, 2003, s. 365). Bu doğrultuda Gazneli Sultan Mahmud’a dair bir rivayet de eserde yerini almıştır (125b/5-129a/3).

Esere göre Allah, Hz. Âdem’i yaratmadan yüz yirmi dört bin yıl önce Hz. Muhammed’in (sav) nurunu yarattı. Yine ona duyduğu muhabbet nedeniyle yedi denizi yarattı. Bu yedi denizin ilki ilim, ikincisi hilm, üçüncüsü hikmet, dördüncüsü akıl, beşincisi fakirlik, altıncısı mağfiret, yedincisi marifettir.

Nur-ı Muhammed her bir denizde on bin yıl durduktan sonra bu denizlerden çıkmış ve ondan dökülen yüz yirmi dört bin damladan tüm peygamberler yaratılmıştır. Sağ gözünden damlayan sudan Levh-i kalem, sol gözünden damlayan sudan Arş-ı kürsi; yüzünden, burnundan, ağzından, kulaklarından

damlayan sulardan Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail; sekiz cennet ve yedi cehennem, güneş ve ay, Sidretü'l Müntehâ ve Tuba ağacı, Kevser havuzu, Beytü'l-Makdis, Hz. Âdem; rüzgâr ve fırtına, gök gürültüsü ve şimşek; Hz. Süleyman'ın mührü ve İsrail'in suru yaratılmıştır.

Allah, nübüvvet nuruna olan muhabbetinden, dört unsuru; hava, su, ateş ve toprağı yaratmıştır. Eserde bu dört unsur Nur-ı Muhammed ile konuşmakta ve iman etmektedirler.

Her bölümün sonunda bu *Nur-name*'yi okuyanın, dinleyenin veya muhafaza edenin iki cihanda huzur bulacağı, Allah'a yakın olacağı; peygamberlerin, şehitlerin, gazilerin sevabını kazanacağı, her arzusunun gerçekleşeceği belirtilmektedir.

Nur-name'nin ikinci bölümünde Hz. Muhammed'in (sav) sıfatları verilmektedir. Başı bereketten, gözleri hayâdan, burnu cennet amberinden, yüzü Allah'ın tecellisinden, kulakları ibretten, dudakları tespihten, dişleri zikirden ve cennet nurundan, ağzı nurdan, vücudu cennet miskininden, tüyleri cennet otlarından, ayakları ibadetten yaratılmıştır. Bu sıfatları okuyan veya muhafaza eden herkesin iki âlemde beladan korunacağı, eceli geldiğinde can vermesinin kolay olacağı, günahlarının affedileceği belirtilmiştir.

Allah bu *Nur-name*'yi okuyanın, muhafaza edenin alacağı sevabı Cebrail aracılığıyla âleme bildirmiştir. Bu *Nur-name*'yi okuyanın, ister Arap ister Acem ister Türk ister erkek ister kadın olsun her arzusu gerçekleşecektir, günahları affolacaktır, evine hırsız ve haydut girmeyecektir. Bu *Nur-name*'yi muhafaza edene kılıç, mızrak işlemeyecektir; helal kazananın sevabı verilecektir. Onu koruyan yüz yıl boyunca oruç tutmuş gibi sevap alacaktır.

Nur-name'nin son bölümünde de Gazneli Sultan Mahmud'a dair bir rivayet nakledilmektedir. İmam Gazali'nin kitapları arasında *Nur-name* bulunur ve eseri Gazneli Sultan Mahmud'a götürmek üzere yola çıkılır. Sultan Mahmud *Nur-name*'yi getirenlere hazineler verir. Hatta bin koyun, yüz keçi ve iki yüz deve kurban ederek herkesi davet eder. Bu *Nur-name*'yi şehir şehir, vilayet vilayet yazıp; çoğaltıp, dağıtırlar. Sultan Mahmud o gece rüyasında, sırayla yüz yirmi dört bin peygamberin gelerek, Sultan'ın günahlarından affını dilediklerini ve Allah'ın kendisini affettiğini, kendisine cennetin kapılarını açtığını görür. Sultan uyanınca rüyası nedeniyle dokuz yüz koyun, beş yüz keçi ve yüz deve kurban edip, bin köle azat eder; on bin çıplağı baştan aşağı giydirir; bin mescit ve bin ribat inşa ettirir; harap olanları tamir ettirir. Mekke yolunda bin medrese ve bin han inşa ettirir. Tebaasına karşı beş yıl boyunca şefkatli ve merhametli olur.

Her mümin kulun, bu nüshayı bulundurduğu takdirde, yedi neslinin sıkıntı görmeyeceği, her türlü hastalıktan kurtulacağı, can vermesinin kolay olacağı,

Mehdi'yi göreceği belirtilmektedir. Bir mümin *Nur-name*'yi, sürekli okuyunca, okuyamadığı takdirde yedi gün güneş doğmadan önce abdest alıp birkaç kez yüzüne gözüne sürüp kıbleye dönüp inanarak “Ey Allah’ım, sultanların sultanı hürmetine, bu nur-ı pak hürmetine benim muradımı ver” diyince Allah’ın ona muradını vereceği belirtilmektedir.

Esere göre her kim bu *Nur-name*'yi kendine yoldaş etse talih, lütuf ve mutluluk daima onunla olacaktır; aziz ve yüce dua budur; her kim bundan şüphe ederse kâfir olur, Allah korusun.

Çeviri Yazılı Metin

^{99b/1}Ed-du‘ā-yı Nūr-nāme

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²

³Evvelu mā-ḥalaqallāhu Ta‘ālā bi-nūrihi ya‘nī ⁴Ādemni yaratmasdın burun² ⁵yüz yigirme dört miñg yıldın ⁶burun nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ^{100a/1}‘aleyhis-selāmnı nūrlarını āferide³ ²kıldı nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ³‘aleyhi ve sellemğa fermān yetti Rabbü’l-⁴‘İzzetdin aydı iy meniñg ⁵nūrım ve iy meniñg ḥabībim ve iy ⁶meniñg ber-güzīdem seniñg dostlik ⁷ve muḥabbetiñgdin yeti deryā yarattım ^{100b/1}evvel deryā-yı ‘ilm düyüm⁴ deryā-yı ḥilm ²siyüm⁵ deryā-yı ḥikmet çehārüm⁶ ³deryā-yı ‘aql pencüm⁷ deryā-yı faqr ⁴şeşüm⁸ deryā-yı mağfired heftüm⁹ ⁵deryā-yı ma‘rifet nūr-ı Muḥammed Muştafā ⁶şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her deryāda ⁷on miñg yıl turdılar yetmiş ^{101a/1}miñg yıldın soñg Allāhu Ta‘ālādın ²fermān yetti iy meniñg nūrım ³ve iy meniñg ḥabībim ve iy meniñg ⁴bende-yi ḥaşşım bu deryālardın çık ⁵deryālardın çıktılar Allāhu ⁶Ta‘ālā aydı mübārek vücūdunğnı ⁷tepretgil¹⁰ mübārek vücūdlarını ^{101b/1}tepretiler érse birlik¹¹ yüz yigirme ²dört miñg kaçre su mübārek ³vücūdларının tamdı ve cemī‘ ⁴peygamberler peydā boldı yana iki kaçre ⁵su öñg¹² közleridin tamdı ⁶levḥ-i kalem peydā boldı yana iki kaçre ⁷su çep¹³

² önce

³ yaratma

⁴ ikinci

⁵ üçüncü

⁶ dördüncü

⁷ beşinci

⁸ altıncı

⁹ yedinci

¹⁰ sarsma, kımıldatma

¹¹ ilk önce

¹² sağ

¹³ sol

közleridin tamdı ‘arş-ı ^{102a/1}kürsî peydâ boldı yana iki kaçre ²su öng yüzleridin tamdı ³Cibril ve Mikâil peydâ boldı ⁴ve yana iki kaçre su çep yüzleridin ⁵tamdı İsrâfîl ⁶ve ‘Azrâil peydâ boldı ve yana sekiz ⁷kaçre su burunlaridin tamdı ^{102b/1}sekiz behişt¹⁴ peydâ boldı ve yeti ²kaçre su kaçrılaridin¹⁵ tamdı ³yeti düzah¹⁶ peydâ boldı ve yana ⁴ve yana iki kaçre su yüzleridin ⁵tamdı âfitâb ve mâhitâb ⁶peydâ boldı ve yana beş kaçre ⁷su öng kulaklaridin tamdı ^{103a/1}evvelgi kaçre-din Sidretü’l-Müntehâ ²peydâ boldı ve düyüm kaçredin Diraht-ı ³Tübâ siyüm kaçredin Havz-ı ⁴Keveser çehârüm kaçredin Beytü’l-⁵Mağdis pencüm kaçredin ‘âşâ-yı ⁶mihter-i Âdem¹⁷ ‘aleyhi’s-selâm peydâ boldı ⁷ve yana beş kaçre su çep ^{103b/1}kulaklaridin tamdı evvelgi kaçredin ²bâd-ı şarşâr düyüm kaçredin ³bâd-ı refref siyüm kaçredin ⁴ra’d [u] berç çehârüm kaçredin ⁵hâtem-i mihter-i Süley-mân ‘aleyhi’s-selâm ⁶peydâ boldı pencüm kaçredin ⁷şür-ı İsrâfîl peydâ boldı ^{104a/1}yana Allâhu Ta’âlâdin fermân yetti ²iy meniñ nürüm ve iy meniñ ³habîbim seniñ dostlik ⁴mağabbetiñdin dört nemerse¹⁸ peydâ ⁵kıldım seniñ peygamberliñni ⁶evvelin ve âhiringâ meşhûr kılayın ⁷dép evvel şimâl düyüm su ^{104b/1}şiyüm ot¹⁹ çehârüm tofraç ²nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ³evvel şimâliñ aldığa bardılar ⁴ve aydılar es-selâmü ‘aleyküm ⁵iy şimâl şimâl aydı ve ‘aleyküm ⁶ü’s-selâm nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ⁷‘aleyhi ve sellem aydılar sen kimsen ^{105a/1}şimâl aydı men hem bende-i Hudâ sen hem ²bende-i Hudâ nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ³‘aleyhi ve sellem aydılar iy şimâl ⁴dünyâda ne iş kılursen şimâl ⁵aydı her ne murâdım bolsa kılurmen ⁶nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ⁷aydılar bende öz murâdıça iş ^{105b/1}kılıp bolmas özünge bak ²ne ‘aybıñ bar şimâl aydı ne ‘aybım ³bar bolsun nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ⁴‘aleyhi ve sellem aydılar sen bende-i pâksen ⁵hemeniñ ‘aybını körersen ⁶ammâ seniñ yüzünñni hiç ⁷kim körelmes şimâl aydı meger ^{106a/1}sen meger bi-‘aybsen Nür-ı Muḥammed ²Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aydılar ³estağfurullâh bendeniñ ‘aybı ⁴köptür bi-‘ayb Hudâdur dâdiler ⁵andin keyin şimâl imân ⁶kêltürdi Nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ⁷‘aleyhi ve sellem sunıñ aldığa ^{106b/1}kêldiler ve aydılar es-selâmü ‘aleyküm ²su aydı ve ‘aleykümü’s-selâm Nür-ı Muḥammed ³Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem ⁴aydılar sen kimsen su aydı ⁵sen hem bende-i Hudâ men hem bende-i Hudâ ⁶Nür-ı Muḥammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ⁷aydılar iy su dünyâda ne iş ^{107a/1}kılursen su aydı

¹⁴ cennet

¹⁵ geniz, boğaz

¹⁶ cehennem

¹⁷ Büyük isyankâr (/isyan eden) Hz. Âdem yaratıldı. Burada Tâhâ Suresi 121. ayete bir gönderim söz konusudur: “Böylece Âdem Rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştır.” (Tâhâ 20/121)

¹⁸ şey, nesne

¹⁹ ateş

her ne murādım ²bolsa anı kıılırmen Nūr-ı Muḥammed Muştafā ³şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar ⁴bende öz murādıça iş kıılıp ⁵bolmas özünge nazar kııl ⁶ne ‘aybınğ bar su aydı ne ‘aybım ⁷bar bolsun Nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ^{107b/1}‘aleyhi ve sellem aydılar sen pāk sen ²bir yerde tursanğ künde bolursen ³su aydı meger sen bī-‘aybsen ⁴Nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ⁵aydılar estağfurullāh bendeniñ ⁶‘aybı köptür bī-‘ayb Ḥudādur ⁷dédiler andın keyin su imān ^{108a/1}kéltürdi andın soñ otı ²aldığa bardılar aydılar es-selāmü ³‘aleyküm ot aydı ve ‘aleykümü’s-selām ⁴Nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ⁵aydılar sen kimsen ot ⁶aydı men hem bende-i Ḥudā sen hem bende-i Ḥudā ⁷Nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ^{108b/1}aydılar dünyāda ne iş kıılırsen ²ot aydı her ne murādım bolsa anı ³kıılırmen Nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ⁴‘aleyhi ve sellem aydılar bende öz murādıça ⁵iş kıılıp bolmas özünge ⁶nazar kııl ne ‘aybınğ bar ot ⁷aydı ne ‘aybım bar bolsun Nūr-ı Muḥammed Muştafā ^{109a/1}şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sen ²pāk bendesen seni öltürgüçü ³su-turur dédiler ot aydı ⁴meger sen bī-‘aybsen Nūr-ı Muḥammed Muştafā ⁵şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar estağfurullāh ⁶bendeniñ ‘aybı köptür bī-‘ayb ⁷Ḥudādur dédiler andın soñ ^{109b/1}ot imān kéltürdi Nūr-ı Muḥammed ²Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve ālihi ve sellem ³tofrağnıñ aldığa²⁰ bardılar ⁴ve aydılar es-selāmü ‘aleyküm tofrağ ⁵aydı ve ‘aleykümü’s-selām Nūr-ı Muḥammed Muştafā ⁶şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar iy tofrağ ⁷dünyāda ne iş kıılırsen tofrağ ^{110a/1}aydı bendede ihtiyār yoktur ²bende öz murādıça iş kıılıp ³bolmas Nūr-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu ⁴‘aleyhi ve sellem tofrağnı çoktılar²¹ ⁵ve aydılar men evvel-din āhirğa ⁶seni ihtiyār kııldım sende ⁷kibr menlik²² körmedim Ḥazret-i Ādem ^{110b/1}‘aleyhi’s-selāmı sendin peydā kııldı ²yana kıayıp sañğa barur Cenābça(?)²³ ³Qır’ānda haber beripdür ki Qavluhu Ta’ālā ⁴كل شئ يرجع الى اصله ²⁴ ādem birrev²⁵ ⁵tört nemersedin hālī ēmes ⁶ba’zınıñ ṭab‘ı ot ve ba’zınıñ ⁷ṭab‘ı tofrağ ve ba’zınıñ ṭab‘ı su ^{111a/1}ve ba’zınıñ ṭab‘ı şimāl²⁶ her nemerse ²āfākda²⁷ bardur ³tört nemersedin ⁴hālī ēmes her kim bu Nūr-nāmeni ⁵oğusa veyā özi birle tutsa ⁶iki cihān belāsıdın amān ⁷bolğay her kim meclisde bu Nūr-nāmeni ⁸oğusa ve ḥalāyıqlar işitseler²⁸ ^{111b/1}bolmağdın sağlağay ve yahşı ²bendelerniñ

²⁰ karşısına

²¹ avuçlayıp toparla-

²² büyükleme

²³

²⁴ Her şey aslına döner.

²⁵ biri

²⁶ hava, rüzgâr

²⁷ dünya

²⁸ Burada bir varağın eksik olduğu anlaşılıyor.

^{117a/1}özi birle tutsa yaman tildin ²ve münāfık bolmağdın ve āhıret ³belāsıdın ve zelzele-i kıyāmetdin ⁴amānda bolğay haberde ⁵andağ aytıpdur ki Hudāy ⁶Ta‘alā Hāzret-i Cibrilni yiberdi³⁴ ⁷bu Nūr-nāmeni ‘ālemdeki halkğa ^{117b/1}haber bergil dép érse Hāzret-i ²Cibril aydı her kim Hāzret-i Peyğamber ³şallallāhu ‘aleyhi ve sellemni Nūr-nāmelerini ⁴okusa veyā özi birle ⁵tutsa ol bendeğa cemi‘ şālih ⁶bendelerniñ sevābını bergey ⁷olarıniñ şādınıge bu āyet keldi ^{118a/1-2}Qavluhu Ta‘alā ³⁵أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ve yana olarıniñ ³hāqqıda keltürüpdürler ki ⁴⁻⁵الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ³⁶ Cibril ‘aleyhi’s-selām ⁶aydılar Hāzret-i Resūl şallallāhu ^{7c}aleyhi ve sellemğa bu Nūr-nāmeni sevābını ^{118b/1}bi’l-miğdār aydılar ki bu ‘ālemdeki cemi‘ ²pul māl şadağa bergenniñ sevābını ³berürmen dédi ve yana Hudāy Ta‘alā ⁴aydı ki her kim bu Nūr-nāmeni tahāret ⁵birle könglini pāk kılip i‘tikād ⁶hūşını bu Nūr-nāmeğa yiberip ⁷kılğan niyetini ferāmūş kılmasa ^{119a/1}h̄vāh Türk ve h̄vāh ‘Arab ve h̄vāh ^{2c}Acem ve h̄vāh merd ve h̄vāh zen bolsa ³anıniñ murādını bermesem men anıniñ ⁴Hudāyı bolmağaymen meniñ bu Nūr-nāmemni ⁵uluğluğığa her kim şek ⁶keltürse kāfir bolur ne‘üzübillāh ⁷min zālīk ve eger her bende-i mü’min ^{119b/1}bu şıfat-ı nūr-ı pākni okusa veyā ²özi birle tutsa Hudāy Ta‘alā ³ol bendeğa dāyim rahmet yiberür ⁴ve anca sevāb ve fazīlet bisyār-turur ⁵ve heme ‘ömride rüze tutup ⁶ve namāz okup hayrāt kılğanniñ ⁷sevābını bergey her kim bu Nūr-^{120a/1}nāmeni tahāret kılip okusa ²men ki hejdeh hezār³⁷ ‘ālemini Hudāydurmen ³yetmiş miñ peyğamberniñ ⁴sevābını berürmen ve yetmiş miñ ⁵ferište-i muqarrebğa emr kılırmen ⁶tā kıyāmetğaça istiğfār ⁷ayturlar ol bendeniñ günāhını ^{120b/1}tilerler men ‘afv kılırmen ²ve feriştelər du‘āsını ol ³kişini hāqqıda icābet kılırmen ⁴her kim bu şıfat-ı āferiñişi-i nūr-ı ⁵pākni okusa veyā özi birle ⁶tutsa dünyāda ‘azīz ve mükerrrem bolğay ⁷ve hürmetlik bolğay ve āhır ‘ömride ^{121a/1}imān birlen bargey behişt-i ^{2c}anber-sirişt ol bendege cāy ³bolğay ve mertebe ruzi kılgay ki ⁴hiç āferideğa kılmāğay munıniñ ⁵sevābı ve fazīleti yer ve kökdin ⁶kəlgen belāni def kılgay eger ⁷kim bu Nūr-nāmeni çehārşenbih küni ^{121b/1}ya cum‘a kéçesi okusa hālāyıklar ²işitseler men ki Hudāvend-i ‘ālemdürmen ³ol bendeniñ hem-sāyesini ⁴bi-hadd ve bi-kıyās feriştelereğa ⁵tapşururmen³⁸ feriştelər ⁶taled kılırlar ol bendeni ^{7c}azīz ve mükerrrem kılğıl dép tā Beytü’l-^{122a/1}Ma‘mürdın başığa nūr yağıp ²turar ve cemi‘ feriştelər rahmet ³okurlar men ki Hudāvend-i hejdeh ⁴hezār-ı ‘ālemdürmen ol bendeğa Yahyā ⁵ve ‘İsā ve Hārūn ve İshāq ve İbrāhīm ⁶ve İsmā‘il ve bākī heme peyğamberler ⁷şalavātullāhi

³⁴ gönder-

³⁵ Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler (Yunus 10/62).

³⁶ Onlar sözü işitirler, böylece onun en güzel olanına tâbi olurlar (Zümer 39/18).

³⁷ on sekiz bin

³⁸ ulaştır-, tembihle-

‘aleyhim ‘ecma³⁹ in ^{122b/1}şevābını nāme-i a‘mālīga bitürmen³⁹ ²ve kıyāmet küni gürdin kopsa⁴⁰ ³nāme-i a‘mālını öng kılığa berürmen ⁴ve yana ol bendeniğ günāhi ⁵dırahtlarıniğ bergice ve cānvārları ⁶müyica ve sitāreleriñ ⁷‘adedice bolsa hem Hudāy Ta‘ālā ^{123a/1}‘afv kılğay ve öler hālde közi ²rüşen bolğay her kim bu şıfat-ı ³nūr-ı pākni okusa veyā özi ⁴birle tutsa men ki Hudāvendi ‘ālemdürmen ⁵ve Cabbār-ı a‘zamdurmen ⁶yüz yıllık ta‘ātınığ şevābını ⁷berürmen ol bendemni dünyādın ^{123b/1}yiberemesmen tā cāyını behiştde ²körmegünçe bu şıfat-ı nūr-ı pākini ³berekātıdın öyge⁴¹ uğrı⁴² ve qarākçı⁴³ ⁴kirmegey ve yana karz⁴⁴ verür bolmağay ⁵veyā hiç zālīmğa giriftār bolmağay ⁶dünyā ve āhiretde hergiz yamanlık ⁷körmegey dāyim ‘izzetlig ve hürmetlig ^{124a/1}bolğay her kimde bu Nūr-nāme ²bolsa nīze⁴⁵ ve şemşir⁴⁶ kār kılmağay ³Hzret-i Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ⁴aydılar her kişide bu Nūr-nāme bolsa ⁵güristāndaki hālāyıklar ārzū ⁶kılğaylar ki bu Nūr-nāmeni alıp ⁷kēlip bu Nūr-nāmeni haşşiyetidin ^{124b/1}maşşūdığa yetti dēp peşimān ²ve nedāmet kılurlar fāyide kılmas ³Hzret-i Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ⁴aydılar iy yārānlar ve iy dostānlar ⁵meniğ vaşiyetimni kabūl kılıñlar ⁶hiç kişige ölmekdin özge ⁷çāre yoktur bu dünyāda men ğam yer ērdim ^{125a/1}ēmdi sizler dünyā-yı mekkār ve nā-pāyidārga ²mağrūr bolmañlar eger āhiretim ³ābād bolsun disenğler bu Nūr-⁴nāme-i Hzret-i Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ⁵ve sellemni özünğlerga hemrāh kılıñlar ⁶āhiretleriñ ābād bolğay ⁷her kim bu Nūr-ı pākni özi birle tutsa ^{125b/1}yüz yıl muttaşıl rūze tutkanı ²şevābını bergey ve yana ol bendedin ³Hudāy Tebareke ve Ta‘ālā hoşnūd ⁴bolğay ve māl-ı helāl yegeniñ ⁵şevābını bergey nakldır ki İmām ⁶Muhammed Gazālīniğ dört yüz kitābhāneleri ⁷bar ērdi bir kün kitābhāneğa ^{126a/1}kirdiler bu şıfat-ı nūr-ı pākni ²kitābları arasıdın taptılar ³mütālā‘a kıldılar ve bu nüşhanı ⁴Sultān Maḥmūd Gaznevīge alıp ⁵barsam dēp alıp revān boldılar ⁶Sultān Maḥmūd bu nūr-ı pākni ⁷ta‘rīfini eşitip on künlük ^{126b/1}yerge pişbāz⁴⁷ bardılar uşal⁴⁸ küni ²Türk ve Tācık ve ‘Arab ve ‘Acem her ne ³barları hāzır boldılar bu Nūr-nāmeni ⁴İmām Muhammed Gazālī Sultān Maḥmūdni ⁵kılığa berdiler Sultān Maḥmūd ⁶bu Nūr-nāmeni alıp bargegenlerge ⁷hazīne ve defīne berip şād kıldılar ^{127a/1}miñ koy yüz kara tavar iki

³⁹ yaz-

⁴⁰ diril-

⁴¹ ev

⁴² hırsız

⁴³ haydut, hırsız

⁴⁴ ödünç, borç

⁴⁵ mızrak

⁴⁶ kılıç

⁴⁷ karşılayıcı

⁴⁸ işte o (uş+ol)

yüz ²téve kırbānlık kıldılar cemī‘ ‘ulemālar ³ve fużalālar ve meşāyihlerni ⁴ve faķīrlerni çarlap⁴⁹ ni‘met berdiler ⁵ve hil‘atler kıydürdiler bu nūr-ı ⁶pāk-i Hāzret-i Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemni ⁷şükrānesiğā hizmetice keltürdiler ^{127b/1}şehir-be-şehir vilāyet-be-vilāyet ²bitip yiberdiler şol kéçe tüş ³kördi kıyāmet kāyim bolupdur ⁴Hāzret-i Resül şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ⁵yigirme tört miñg peyğamber nevbetler ⁶birle keldiler Sultānıñ ⁷günāhını tilediler Hūdāy Ta‘alādın ^{128a/1}hiṭāb keldi kim Sultān Maḥmūdnu ²günāhını öttüm⁵⁰ dūnyā ve āḫiretini ābād ³kıldım behişt-i ‘anber-siriştini ⁴éşiğini açtım kıaysı éşiğini ḫevālasa ⁵kirsün didi Sultān uygandı ⁶körgeñ tüşni şükrānesiğā ⁷tokuz yüz koy beş yüz kara tavar ^{128b/1}yüz téve kırbānlık kıldılar ²ve miñg bende āzād kıldılar ³on miñg berehnege⁵¹ ser ü pāy ⁴berdiler ve miñg mescid ve miñg ⁵ribāṭ binā kıldılar ve ḫarāb ⁶bolğan yerlerni ābād kıldılar ⁷ve miñg medrese ve miñg cāḫ Mekkeni ^{129a/1}yolıda binā kıldılar ve yana beş ²yl ra‘iyyetlergā müşfik ve miḫribān ³boldılar eger her bende-i mü‘min bu ⁴nüşḫanı özi birle tutsa yeti ⁵endām⁵² renc körmegey ve her türlüğ ⁶‘illetlerdin necāt tapgey ⁷cān bermekligi āsān bolğay ^{129b/1}ve Hāzret-i İmām Meḫdī āḫirü’z-zamānıñ ²dīdāriğā müşerref bolğay ³ve her kişi bu Nūr-nāmeni dāyım okusa ⁴ve eger okuyalmasa yeti kün āfitāb ⁵çıķmasdın burun ğusl-ı ṭahāret ⁶kılıp bir niçe merātibeye yüz ve köziğe ⁷sürtüp yüzini kıblege kılıp ^{130a/1}‘itiķād birle ayıtsa ki Hūdāyā Hūdāvend ²issiniñ ḫürmetiñdin bu nūr-ı ³pākniñ ḫürmetidin meniñ murādımını ⁴bergil dese Hūdāy Tebāreke ve Ta‘alā ⁵murādını bergey her kişi bu Nūr-⁶nāmeni öziğe hemrāḫ kılıp yorsa ⁷dāyım devlet ve nuşret ve şād-kāmlık ^{130b/1}birle bolğay du‘ā-yı mu‘azzam ve ²mükerrem bu-turur her kim şek ³keltürse kāfir bolur ne‘üzübillāḫ ⁴min zālik.

İnceleme-Notlar

Buraya kadar hem tasavvufî hem de edebî yönden nur-name kavramını anlamaya ve anlatmaya gayret ettik. Çeviri yazılı metnini verdiğimiz, her sayfası yedi satırdan ibaret, toplamda 34 varaktan meydana gelen *Nur-name*'yi şimdi de dili açısından değerlendirmeye gayret edeceğiz. Ancak bu noktada makale sınırlarını aşmamak arzusuyla, eserin şekil ve yazım açısından klasik Çağatay Türkçesinden ayrışan, çağdaş Uygur ve Özbek Türkçesine yaklaşan, yönlerini ele almaya çalışacağız.

Kapalı e (é). Eserde “kapalı e (é)” imlası, Çağatay Türkçesinin klasik öncesi ve klasik devrinin aksine, sınırlı birkaç kelimedede görülür: *Béş, dé-, émdi, émes, ér-, éşik, éşit-, kéçe, kél-, keltür-, téve.*

⁴⁹ çağır-, davet et-

⁵⁰ affet-

⁵¹ çıplak

⁵² nesil, soy

Çokluk/nezaket-pekiştirme eki. Yaygın şekilde +IAr çokluk ekidir. Metinde doğrudan çokluk görevini yerine getiren çok sayıda örnek mevcuttur. Ancak hiçbir şekilde çokluk ifade etmeyen, maksadı nezaket, saygı ve pekiştirme olan kullanım eserde yaygındır:

Mübârek vücūdlarını teprettiler érse birlik yüz yigirme dört miñg kaçre su mübârek vücūdlarında tamdı ve cemî' peygamberler peydâ boldı yana iki kaçre su öñg közleridin tamdı levh-i kalem peydâ boldı yana iki kaçre su çep közleridin tamdı 'arş-ı kürsî peydâ boldı yana iki kaçre su öñg yüzleridin tamdı Cibril ve Mikâil peydâ boldı ve yana iki kaçre su çep yüzleridin tamdı İsrâfîl ve 'Azrâil peydâ boldı ve yana sekiz kaçre su burunlarında tamdı sekiz behişt peydâ boldı ve yeti kaçre su kahrılarında tamdı (101a/7-102b/2)

İyelik ekleri. Metinde teklik birinci şahıs iyelik eki yalnızca +(I)m şeklinde yer alarak dudak uyumu dışında kalmaktayken, teklik ikinci şahıs iyelik eki +(X)ñg uyuma tabidir:

Meniñ nūrım (100a/5)

Özüñge bak ne 'aybıñ bar (105b/1-2), mübârek vücūdunıñni tepretgil (101a/6), seniñ yüzünıñni (105b/6)

Çokluk ikinci şahıs iyelik ekinin metinde +ñgler şeklinde yer aldığı görülmüştür:

Bu nüshanı özünğler birle tutunğlar (116a/1)

Aitlik eki. Metinde aitlik eki Türkçe eklerden sonra +ki şeklindeyken, doğrudan yabancı kelime üzerine dil uyumu dışında da kalarak +ğı şeklinde gelmiştir:

Evvelğı kaçredin (103a/1, 103b/1)

İlgi hâli. Eserde ilgi hâli +Inğ, +nInğ, +nI olmak üzere üç ayrı şekilde görülmektedir.

+Inğ şekli metinde yalnızca zamirlerle görülürken, +nInğ şekli dudak uyumunu bozarak kullanımını sürdürmekte, +nInğ ile aynı anlam ve görevde metine +nI da dâhil olmaktadır:

iy meniñ habîbim (100a/5), seniñ yüzünıñni (105b/6)

Sunıñ aldığa (106a/7), bendelerniñ sevâbını (117b/6)

Rûze tutkannı sevâbını (125b/1), Sulţân Maĥmūdnu günâhını (128a/1), Nūr-ı Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhis-selâmnı nūrlarını (100a/1), bu şıfat-ı nūr-ı pâknı kitâblarını arasadın (126a/2), otını aldığa (108a/1)

Yükleme hâli eki. Eserde yükleme hâli sadece +nI şeklindedir. Tarihi lehçelerde teklik ya da çokluk üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra gelen +n metinde görülmez.

Şehİdlerniĝ sevābını (111b/4), *Ĥazret-i Muĥammed Muştafā Őallallāhu ‘aleyhi ve ālihi ve sellemniĝ Őıfatlarını* (115b/3), *ferişteler du ‘āsını* (120b/2), *ol bendeniĝ hem-sāyesini* (121b/3)

Yönelme hāli eki. Eserde yönelme hāli +gA şeklindedir, ekin dil uyumuna aykırı şekilde yabancı kelimelere geldiĝi görölmektedir. Bununla birlikte Türkçe kelime de dil uyumuna aykırı örnek karşımıza çıkmaktadır. Ařaĝıda bu şekilde uyumu bozan örnekleri görüyoruz:

Āĥirĝa (110a/5), *bendeĝa* (117b/5), *Nūr-nāmeĝa* (118b/6), *özüñglerĝa* (125a/5)

Görölen Geçmiş Zaman. Eserde teklik üçüncü şahıs görölen geçmiş zaman çekimi -DI şeklindedir ancak nezaket ve sayĝı ifadesi verilmek istendiĝinde ek -DıAr hāline gelmektedir.

Nūr-ı Muĥammed Muştafā Őallallāhu ‘aleyhi ve sellem evvel Őimālniĝ aldıĝa bardılar ve aydılar es-selāmü ‘aleyküñ iy Őimāl Őimāl aydı ve ‘aleyküñü’s-selām nūr-ı Muĥammed Muştafā Őallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar sen kimsen Őimāl aydı men hem bende-i Ĥudā sen hem bende-i Ĥudā nūr-ı Muĥammed Muştafā Őallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar iy Őimāl dūnyāda ne iř kılursen Őimāl aydı her ne murādım bolsa kılurmen nūr-ı Muĥammed Muştafā Őallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar (104b/2-105a/7)

Çokluk ikinci şahıs emir kipi. Eserde çokluk ikinci şahıs emir kipi -ñĝlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

Cedd [ü] ceĥd kılñĝlar (115b/7), *özüñgler birle tutuñĝlar* (116a/2), *maĝrūr bolmañĝlar* (125a/2), *hemrāĥ kılñĝlar* (125a/5)

Çokluk ikinci şahıs Şart kipi. Eserde çokluk ikinci şahıs Şart kipi -senĝler şeklinde görölmüştür:

Āĥiretim ābād bolsun diseñĝler (125a/3)

İstek kipi. Eserde istek kipi için -gAy kullanılmıştır. Ancak iki örnekte ekin, Türkçe kelimeler üzerinden, dil uyumunu bozacak şekilde kullanılmış olması dikkat çekicidir:

Āĥir ‘ömride ĩmāñ birlen bargey (121a/1), *her türlüĝ ‘illetlerdin necāt tapgey* (129a/6)

Sıfat-fiil eki –Gan. Eserde yaygın şekilde geçen sıfat-fiil ekinin dil uyumuna aykırı örneĝine rastlanmıştır:

Bu Nūr-nāmeni alıp bargeñlerĝe ĥazāñe ve defñe berip řād kıldılar (126b/6)

Yeterlik fiili. Metinde olumsuz yeterlik fiili -p bol- ve -al- (-a al-) şekliyle ortaya çıkmaktadır:

Bende öz murâdıça iş kılp bolmas özüñge baq (105b/1, 108b/5)

Nür-nāmeni dāyim okusa ve eger okuyalmasa (129b/4)

Değerlendirme ve Sonuç

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında bir tür olarak tıpkı mevlit gibi, naat gibi nur-name de yerini almıştır.

Çağatay Türkçesinde, kelime kök ve tabanına dil uyumunu bozacak şekilde Türkçe ekler getirildiği bilinmektedir. Ancak bu durum yaygın şekilde yabancı kelimeler üzerinde görülmektedir. Metnimizde yabancı kelimelerde bu uyumsuzluk görülmekle birlikte Türkçe kelimeler üzerinde görülen ve dil uyumunu bozan hususlar Özbek ve Yeni Uygur Türkçesiyle uyumludur:

özünğlerğa (125a/5), *bargenlerge* (126b/6), *bargey* (121a/1), *tapgey* (129a/6)

Söz varlığı yönünden metinde *yigirme* şeklinin yer alması Çağatay Türkçesinin klasik sonrası dönemi, Özbek ve Yeni Uygur Türkçesiyle uyumludur.

Eserde +nI ilgi hâli ekinin kullanımı Çağatay Türkçesinin klasik sonrası dönemiyle uyumludur.

Metinde yükleme hâli ekinin yalnızca +nI olması, teklik üçüncü şahıs iyelik ekinin sonra dahi bu kullanımın devam etmesi, Yeni Uygur ve Özbek Türkçesiyle uyumludur.

Eserde çokluk ikinci şahıs iyelik ekinin +nğler, teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman çekiminin -DIIAr, çokluk ikinci şahıs emir kipinin -nğlar, çokluk ikinci şahıs şart kipinin -senğler şeklinde görülmesi Çağatay Türkçesinin klasik sonrası devri, Yeni Uygur ve Özbek Türkçesiyle uyumludur.

Eserde olumsuz yeterlik fiili şeklinin Yeni Uygur ve Özbek Türkçesiyle uyumlu olduğu görülmüştür.

Eserde birinci ve ikinci teklik şahıs zamirlerinin; isim ve fiil çekimlerinde kullanılan birinci ve ikinci teklik şahıs eklerinin imlasında (men/sen) kapalı e /é/ yoktur. Bu yazım Yeni Uygur Türkçesiyle uyumludur:

Men ki Hudāvend-i ‘ālemdürmen ve Cabbār-ı a‘zamdurmen yüz yıllık ta ‘ātınğ sevābını berürmen (123a/4-7).

Eserin telif ya da istinsah tarihi, müellifi veya müstensihi belli değildir. Ancak imla ve dilbilgisi özelliklerinden 17. yüzyıl sonrasına ait olduğunu söyleyebiliriz. Çeviri yazılı aktarımı yaparken yaşadığımız en büyük sorun /é/ (kapalı e) noktasında olmuştur. Eserin imlası göz önüne alındığında é, *kelime başında* ¹ ve *ı ile émes, ér-, émdi, éşik, éşit-*, kelime içinde sadece *ı ile béş, dé-, kéçe, kél-, kél-tür-, téve* kelimelerinde gösterilmiştir. Bunun dışındaki hiçbir kelimedede /é/ imlası kullanılmamış hatta ilk hecede ünlüler de

gösterilmemiştir. Ceylan, Çağatayca için “kök hecede *ç* yazılışı genelleştiği için, bu işaretin gösterdiği sesin rengi tartışmalıdır, dolayısıyla bu metinler /é/ sorununa açıklık getiremiyor” (Yılmaz Ceylan, 1991, s. 164) diyerek diğer tarihî ve çağdaş lehçeleri değerlendirmiştir. Kocaoğlu da tarihî lehçe metinlerindeki /é/ ünlüsünü değerlendirmiş ve Çağatayca eserlerde de çeviri yazısı yapılırken /é/ sesinin doğrudan /i/ ile gösterildiğini, bunun doğru olmadığını, /é/ işaretinin kullanılması gerektiğini belirtmiş (Kocaoğlu, 2003), ancak sesin imlada herhangi bir işaretle yer almadığı durumlara değinmemiştir. Bugüne kadar yapılmış pek çok çalışma incelendiğinde; klasik sonrası döneme ait olan eserlerde, klasik döneme aitmişçesine çeviri yazının yapıldığı görülmektedir. Kastettiğimiz, metinde belli kelimelerde /é/ imlası yokken varmışçasına çeviri yazının yapılmış olmasıdır. Ancak klasik döneme ait eserlerde pek çok kelime belirgin şekilde /é/ işaretlemesi yapılırken klasik sonrası ya da yakın dönem eserlerinde bu işaretleme sınırlı sayıda kelimelerde görülmektedir. Turan çalışmasında bu meseleye değinmiş ancak János Eckmann’ın *Çağatayca El Kitabı*’nı esas alarak, çeviri yazı yaparken imlada olmasa da belli kelimelerde, /é/ işaretlemesi yaptığını söylemiştir (Turan, 2019, s. 203). Dolayısıyla yapılan çalışmalarda Çağatay Türkçesinin yaşadığı bu imla değişimi tüm açıklığıyla tespit edilememiş, hakkıyla da ele alınamamıştır. 1930lu yıllara kadar Çağatay Türkçesinin yazı dili olarak varlığını devam ettirdiğini sonrasında yerini Yeni Uygur ve Özbek Türkçesine bıraktığını biliyoruz. Adem Yeloğlu bahsettiğimiz bu /é/ sıkıntısının farkına varmış ve sorunu aşmak için çalışmasında Jarring’in (1933) derlemelerinden faydalanmıştır (Yeloğlu, 2018, s. 28). Yeloğlu, Jarring’in Doğu Türkçesinin fonolojisi üzerine yaptığı doktora teziyle uyumlu şekilde, 1923-1940 yılları arasında basılmış metinlerin çeviri yazılı aktarımını yapmış, yani Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir metinde imlada görünmeyen /é/ işaretlemesini yapabilmek için Uygur ağızlarından faydalanmıştır. Ancak biz elimizdeki metnin hem tarihini ve yazarını hem de coğrafyasını bilemediğimizden bu yönde bir tasarruf kullanamadık. Klasik Çağatay Türkçesi eseriymişçesine çeviri yazıyı yapmanın da uygun olmayacağı ve bu doğrultuda gerçek manada bir imla değerlendirmesinin de yapılamayacağını düşündüğümüz için metnin imlasına uygun şekilde çeviri yazı aktarımı yapmaya karar verdik. Böylece kelime başında *ı ve ç ile* ve kelime içinde yalnızca *ç* ile yazıldığı durumlarda, yani açık olarak gösterildiği takdirde /é/ işaretlemesini yaptık. Diğer bir ifadeyle metne göre çeviri yazı uygulamasını esas aldık. Bahsettiğimiz bu karışıklık, Çağatay Türkçesiyle yazılmış metinlerin imlasında, klasik sonrası dönemde ve lehçeleşme aşamasında görülebilmektedir. Dolayısıyla imladaki bu değişim lehçeleşme yolunda ortaya çıkmış bir durumdur ve bu sahadaki diğer metinlerle de karşılaştırmalı bir şekilde incelenmelidir.

Eserin, şimdiye kadar ele aldığımız dil ve imla hususlarına bakarak Çağatay Türkçesinin klasik sonrası döneminde, Özbek ve Yeni Uygur yazı dili özelliklerinin kendine yer edinmeye başladığı bir aşamada yazıldığı anlaşılmaktadır. Klasik sonrası dönem metnlerinin her açıdan değerlendirilmesi, lehçeleşme yolunda hangi yazım ve dil özelliklerinin geliştiğini tespit edebilmek açısından değerlidir. Bu noktada döneme ait metinlerin hem klasik Çağatay Türkçesi hem de Özbek ve Yeni Uygur Türkçesiyle karşılaştırılarak söz varlığı, imla ve dil bilgisi açısından önemli tespitlerin yapılabileceği görülmektedir.

Etik Beyan Bu makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yazar Katkıları Gökhan Ölker: Çalışmanın Tasarlanması, Veri Toplanması, Veri Çözümlemesi. **Perihan Ölker:** Veri Çözümlemesi, Makalenin Yazımı, Makale Gönderimi ve Düzeltme.

Etik Komite Onayı Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek Araştırma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Telif Hakları Makalede kullanılan görüntülerin telif hakkı sahiplerinden izin alınmıştır.

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this article and that all the sources used have been properly cited.

Author Contributions Gökhan Ölker: Conceiving the Study, Data Collection, Data Analysis. **Perihan Ölker:** Data Analysis, Writing up, Submission and Revision.

Ethical Committee Approval Ethical committee approval is not required for this research.

Funding This research received no external funding.

Conflicts of Interest The authors declare no conflicts of interest in this study.

Copyrights The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the article.

Kaynakça

- Açık, T. ve Kaçar M. (2013a). *Cafer İyânî Bey, Nûr-nâme, varlığın incisi*. Büyüyenay.
- Açık, T. ve Kaçar M. (2013b). Sultan I. Ahmed'e sunulan Nur-ı Muhammedî konulu bir eser: Nûr-Nâme. *Turkish Studies*, 8(1), 1741-1780.
- Akkaya, V. (2021). İbnü'l-Arabî'nin Nûr-i Muhammedî açısından Hz. Muhammed ve diğer peygamberler arasındaki ilişkilere bakışı. *Sufiyye*, 10, 180-202.
- Argunşah, M. (2014). *Çağatay Türkçesi*. Kesit.
- Berbercan, M. T. (2017). İsveç Türkolojisinden iki bilgin: Gustaf Raquette ve Gunnar Jaring. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 10, 42-54.
- Çağbayır, Y. (2006). *Ötüken Türkçe sözlük*. Ötüken Neşriyat. 20 Kasım 2021 tarihinde <http://www.otukensozluk.com/> adresinden edinilmiştir.
- Darmenova, G. (2021). *Çağatayca Mecmû'a-i Resâ'il-i 'Acîbe (inceleme-metin-Türkiye Türkçesine aktarma-dizin-ıtkıbasım)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca el kitabı*. Türk Dil Kurumu.
- İnce, E. (2022). Tasavvufî tefsirlerde Nur-ı Muhammedî düşüncesi -Tüsterî, Baklî ve Bursevî Tefsiri Örneği-. *Sufiyye*, 12, 131-150.
- Jarring, G. (1933). *Studien zu einer osttürkischen Lautlehre*. Borelius.
- Kocaoğlu, T. (2003). Tarihi Türk lehçeleri metinlerinin transkripsiyonlanmasında kapalı é/i meselesi. *Türk Kültürü*, 483-484, 266-281.
- Kuru, E. (2013). *Cafer İyânî'nin Nûr-Nâmesi (inceleme-metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Merçil, Erdoğan (2003). Mahmud-ı Gaznevî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (C 27, s. 362-365). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özer, A. (2014). *Molla Muhammed Zaferbek Muhammed oğlu "Nur-name" (inceleme-metin-dizin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, R. (1994). *Yeni Uygur Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde fiil*. Türk Dil Kurumu.
- Öztürk, R. (2005). *Özbek Türkçesi el kitabı*. Çizgi Kitabevi.
- Steingass, F. J. (2017). *A Comprehensive Persian-English dictionary*. Çağrı. 20.11.2022 tarihinde <http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/steingass/> adresinden edinilmiştir.
- Turan, F. (2019). Metin ve gramer özellikleri bakımından Çağatayca manzum Kéyik-Nâme hikâyesi. *Türkiyat Mecmuası*, 29(1), 199-214.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*. 19.04.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Yazım kılavuzu*. 19.04.2022 tarihinde <https://www.tdk.gov.tr/kategori/icerik/yazim-kurallari/> adresinden edinilmiştir.

- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Ünlüsoy, K. (2020). *Anadolu'da Hz. Ali tasavvurları (XIII.-XVI. yüzyıllar)*. Türk Tarih Kurumu.
- Yeloğlu, A. (2018). *Kaşgar'da 1923-1940 arası basılan yayınların dili: Çağatayca ve Yeni Uygurca ile karşılaştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz Ceylan, E. (1991). Ana Türkçede kapalı e ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 1, 151-165.

Extended Summary

The *Nur-name*, which we will discuss here, is registered in the Ahmet Rasih Izzet Koyunoğlu City Museum and Library with the asset ID number 13760. The work, written in Chaghatai Turkish, is not a lithograph, but a manuscript, unlike the two previous works we mentioned. Although it is included in a journal, it consists of 34 pages in total, from 99b to 133a. Although the language of the work is Chaghatai Turkish, it was recorded as Ottoman Turkish for the catalog register. The work bears great resemblance to the other two Nur-names we have mentioned in terms of text setup and chapters, but it often differs in terms of vocabulary. The date of writing or copying, or the author or copyist of the work is unknown. However, we can say century from its orthographic features that it belongs to the period after the 17th. The biggest problem we experienced while transliterating the text was about /é/. Considering the spelling of the text, é is shown with ^l and ^ç at the beginning of the word: émes, ér-, émdi, éşik, éşit-, whereas with only ^ç within the word as in the examples of: béş, dé-, kéçe, kél-, kéltür-, téve. No /é/ form was used in any other word, and indeed in the first syllable even vowels were not shown.

According to the text, God created the light of Muhammad one hundred and twenty-four thousand years before He created Adam. Again, out of love for him, He created the seven seas. The first of these seven seas is knowledge, the second is lenience, the third is wisdom, the fourth is reason, the fifth is poverty, the sixth is forgiveness, and the seventh is ingenuity.

After staying in each sea for ten thousand years, the *Nur-ı Muhammedî*, or Muhammad's Light, departed from these seas and all prophets were created from one hundred and twenty-four thousand drops spilled from it. The Levh-i kalem was created from the water dripping from his right eye, the Arş-ı Kursi from the water dripping from his left eye, Gabriel, Michael, Raphael and Azrael from the waters dripping from his face, nose, mouth and ears; also eight heavens and seven hells, the sun and the moon, Sidretu'l Muntehâ and Tuba tree, or tree of heaven, mare nectaris, Beytu'l-Makdis, Adam, wind and storm, thunder and lightning, the seal of Solomon and the trumpet of Raphael were created.

God created the four elements of air, water, fire and earth on account of his love for the light of prophecy. In the work, these four elements speak to and believe in the *Nur-ı Muhammedî*.

At the end of each chapter, it is stated that anyone who reads, listens to or preserves this Nur-name will find peace in both worlds, will be close to Allah, acquire the merits of prophets, martyrs and veterans, and all their wishes will come true.

In the second part of Nur-name, the attributes of Muhammad are given. His head was created from divine gift, his eyes from air, his nose from the ambergris of Paradise, his face from the manifestation of Allah, his ears from object lesson, or ibret, his lips from rosary, his teeth from zikr and the light of Paradise, his mouth from light, his body from heavenly musk, his hairs from heavenly grass, and his feet from worship. It is said that anyone who reads or preserves these attributes will be protected

from trouble in both worlds, will die an easy death when their time comes, and their sins will be forgiven.

Allah has revealed, through Gabriel, to the world the reward that those who read and preserve this Nur-name will receive. Whoever reads this Nur-name, whether they are Arab, Persian, and Turkish, and male or female, all their wishes will be fulfilled; their sins will be forgiven, and thieves and brigands will not enter his house. Swords and spears will not penetrate the bodies of those who preserve this Nur-name, and they will receive the merit of halal bread earners. Those who protect it will receive rewards as if they have fasted for a hundred years.

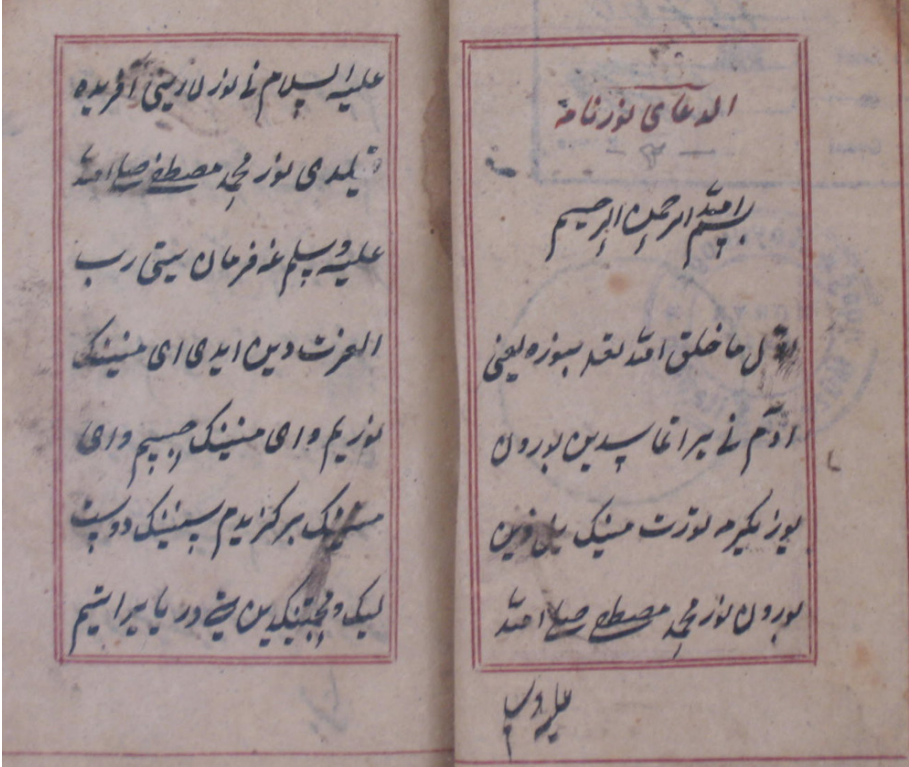
A story is narrated in the last part of Nur-name. A nurname is found among Imam Gazali's books and those who find the book set out to take this work to Sultan Mahmud of Ghazni. Sultan Mahmud gives treasures to those who bring Nur-name. He even invites everyone by sacrificing a thousand sheep, a hundred goats and two hundred camels. He has people write, copy and distribute this Nur-name city by city and province by province. In his dream that night, Sultan Mahmud sees that one hundred and twenty-four thousand prophets come in turn, begging the Sultan's forgiveness for his sins, and that Allah forgives him and opens the doors of heaven to him. When the Sultan wakes up, he sacrifices nine hundred sheep, five hundred goats and one hundred camels and frees a thousand slaves because of his dream; He clothes ten thousand needy people from head to toe, has a thousand mosques and a thousand ribats built, and repairs the ruined ones. He has a thousand madrasahs and a thousand inns built on the way to Mecca. He becomes compassionate and merciful to his subjects for five years.

It is stated that if a believing soul keeps this copy, his seven generations will not suffer; he will be cured of all kinds of diseases, he will die an easy death, and he will see the Mahdi. When a believer reads the Nur-name constantly, or if he cannot read it, performs ablutions seven days before sunrise, rubs it on his face several times, turns to the qibla, or the direction of Mecca, and says, "Oh My Allah, for the sake of the sultan of sultans, for the sake of this pure light, help me attain my wishes"

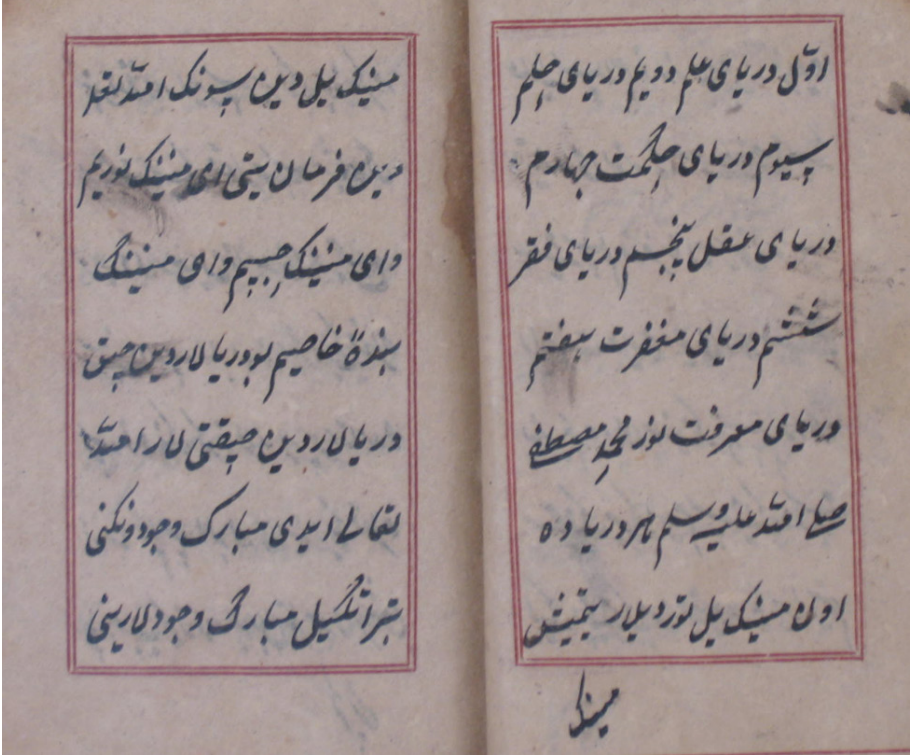
Whoever takes this Nur-name as a companion will always have luck, grace and happiness with him/her; this is the holy and supreme prayer, and whoever doubts this becomes a disbeliever, God forbid.

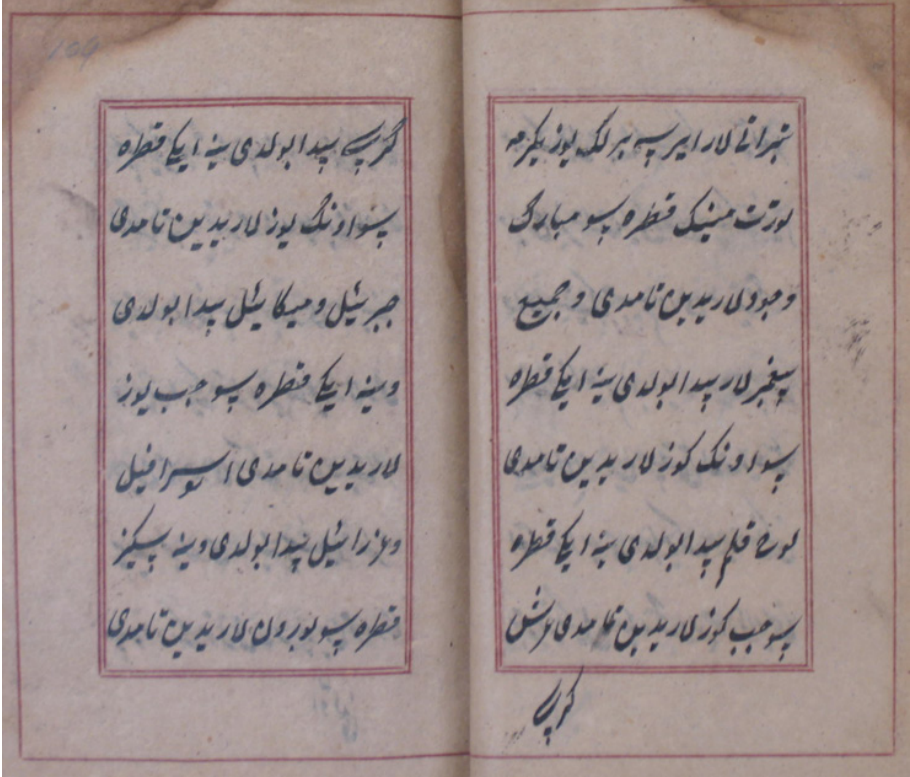
99b-100a

100b-101a

101b-102a

129b-130a

